

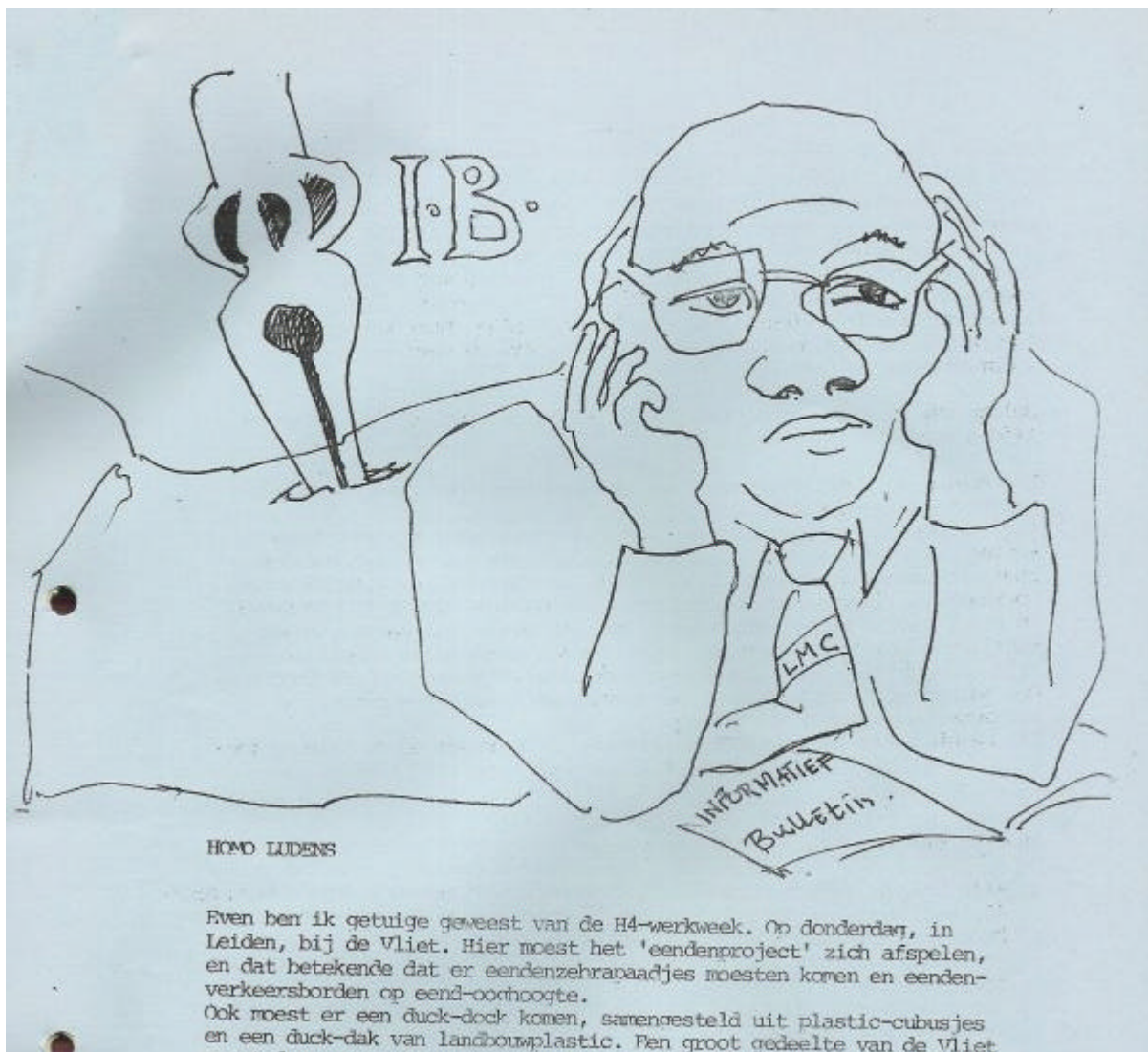
Verzameld werk - Gele Vellen - Zestiende jaargang (1984-1985)

Homo ludens

R.A. Cornets de Groot

Lodewijk Makebljide College

Informatief Bulletin, 16e jaargang, nr. 2, november 1984 [1](#)

HOMO LUDENS

Even ben ik getuige geweest van de H4-werkweek. Op donderdag, in Leiden, bij de Vliet. Hier moest het 'eendenproject' zich afspelen, en dat betekende dat er eendenzehrapaadjes moesten komen en eendenverkeersborden op eend-ooghoopte. Ook moest er een duck-dock komen, samengesteld uit plastic-cubusjes en een duck-dak van landbouwplastic. Een groot gedeelte van de Vliet

Even ben ik getuige geweest van de H4-werkweek. Op donderdag, in Leiden, bij de Vliet. Hier moest het 'eendenproject' zich afspelen, en dat betekende dat er eendenzehrapaadjes moesten komen en eendenverkeersborden op eend-ooghoopte.

Ook moest er een duck-dock komen, samengesteld uit plastic-cubusjes en een duck-dak van landbouwplastic. Een groot gedeelte van de Vliet moest daarmee worden overspannen.

Tenslotte moest er nog een bewegwijzering over het water komen, van touw, waaraan vlaggetjes van crêpepapier. De jongens en meisjes werd gevraagd hieraan hun inventieve medewerking te verlenen. De leiding stelde hen daartoe, behalve het benodigde materiaal, een

rubberbootje en twee peddels ter beschikking.

Op het eerste gezicht lijkt dit programma-onderdeel heel ludiek. Maar het heeft uitsluitend esthetische bedoelingen. Immers, hier gaat het om de vorm, om vormgeving: de inhoud - 'eendenproject' - is volstrekt leeg, een anecdotische aanleiding die op een hoger niveau van inzicht ook achterwege kan blijven.

De meeste leerlingen beseften dit, al beseften ze niet of nauwelijks dat het de leiding erom ging, hen tot het inzicht te brengen dat je de wereld, een stukje ervan, als een esthetisch verschijnsel kunt zien: Hoe kun je de wereld inpakken?

Wie die vraag door een stylerend handelen beantwoordt, onthult van natuur haar ware aard. Alles wat je na het werk aan het begrip 'gracht' mist, is van die gracht zijn natuur.

Het werk dat aangevat werd, wierp ook een licht op de leerlingen.

Er zijn ongeïnteresseerde, er zijn ijverige, er zijn ook fantasierijke, hartstochtelijke, naïeve leerlingen. Die laatste: dat zijn de arbeiders waar het om draait in een wereld, die geen werk meer heeft, maar die wel graag mooi wil zijn. Wij dienen de wereld op te tutten, terwille van de werkgelegenheid, en daar heb je creatieve en artistiek begaafde mensen voor nodig. De ijverigen zijn natuurlijk ook bruikbaar: zij geloven in het ware, goede en schone. Maar zij geloven niet in de kunst van het falen. 2 Falen lijkt hen in strijd met waarheid, goedheid en schoonheid. Ze hebben nog niet in de gaten, dat dogmatici altijd de waarheid vinden, omdat er ketters zijn. Maar ketters richten de verkeersborden op van de ware leer. De ware vrijheid luistert naar de ketters.

Helaas was de grote dogmaticus in dit geval de wind, die al te voortijdig onze gracht ontsluerde.

Wij moeten voor het volgende jaar iets bedenken, dat niet op gebrek aan technische vaardigheid stuit.

Bij voorbeeld, een openlucht-muziekmanifestatie, met muziekinstrumenten, voornamelijk van eigen makelij; een jongens- en meisjeskoor, solisten; drumbands uit de buurt, draaiorgels, straatmuzikanten; houthakkers, jagers, scheidsrechters, ongeduldige truckers; piepschuim op glas, nagels op het schoolbord, een kat in de zak; radio, op verschillende stations afgestemd, eigen bandopnamen: alles tegelijkertijd en op zijn allerluidst - weergalmd door de duinen van Bloemendaal. Ook ballet en opera ontbreken dan geenszins, want het wordt een Pythagoreïsche Muziek der sferen.

Uit eerbied voor de mens. De scheppende, de lachende en de falende mens.

CN

NOTEN

1. In het redactioneel bij het eerste nummer van deze zestiende jaargang schrijft de nieuwe redacteur, rector Jan Streng: 'Even zag het er naar uit dat Rudi Cornets de Groot nog een uitgave zou verzorgen maar het bleek uiteindelijk toch niet mogelijk. We zullen zijn soms filosoferende, soms badinerende overpeinzingen missen.' 🟩
2. Naar Cornets de Groots in 1978 verschenen [bundel](#) van die naam. 🟩

Brief uit Leiden - Wollt ihr die totale Kultur?

R.A. Cornets de Groot

Lodewijk Makeblijde College

Informatief Bulletin, 16e jaargang, nr. 5, januari 1985

Bij de strijd om de leerling kunnen we het ook cultureel houden, zegt SG in het *I.B.*-4. Waarom bieden we geen Russisch aan? Maar daar stapt hij snel van af. Er is een groep docenten die grote waarde hecht aan de culturele vorming die van goed gymnasium onderwijs uitgaat. Hun streven moet inzet worden van de propaganda voor het LMC.

Ik weet niet of dit culturele vorming is.

Wie over cultuur praat, praat immers over de situatie waarin onze cultuur zich op dit moment bevindt. Ik kijk wel eens rond in de stad.

Er is veel uit Taiwan, Hong-Kong en Japan, dat onze cultuur beïnvloedt, en daar komt weinig Grieks of Latijn aan te pas, al liegen de woorden uit die hoek, die bepalend zijn voor de richting, waarin onze cultuur zich beweegt, er niet om: rassendiscriminatie, neokolonialisme, sexismen, ik doe maar ongeselecteerd een greep.

Het komt me overdreven voor te willen geloven, dat de betekenis van deze woorden pas op het gymnasium (n.b. een stream, waarin, hoe cultureel vormend ook, voor tekenonderwijs geen plaats is ingeruimd, als ik me goed herinner) zal worden onthuld: alle meisjes, en die uit Suriname of China wel in het bijzonder, komen er zo wel achter.

Nee, als we het cultureel willen houden, dan natuurlijk over het breedst denkbare vlak: van mavo tot atheneum, met een open oog voor de minder plezierige kanten van onze cultuur: de polonaise en de 1,2,3-show: o, als ik een feestje kan bederven, kan ik dat bijna niet laten.

Maar op de dag van de poëzie hebben we gezien, hoe geïnteresseerd de leerlingen waren in dingen die hun werkelijk aan gaan: oogstten Remco Lausberg (2 mavo) en Ernst Utermark (3 havo) geen succes met hun gedicht? Je kan het zien: het is op de beeldband vastgelegd.

Ik ben onlangs op een manifestatie van Het Nieuwe Front [1](#) geweest: een volle zaal. Grote belangstelling voor cabaret (Marc Boode) voor muziek, poëzie en het fenomeen Wester. [2](#) Als de school eens ging kijken en luisteren naar wat daar gebeurt, als zij eens aansluitingsmogelijkheden zocht, daar waar ze zich op zo ongezochte (en onbezochte) wijze aanbiedt? Als we eens één keer in '85 naar *La grande parade* [3](#) gingen, en masse? Als er ieder jaar een manifestatie zou zijn à la het poëziefestival - het hoeft niet altijd poëzie te wezen - er zijn schilders, politici, muzikanten, journalisten, wetenschapsbeoefenaars, toneelspecialisten, ruimtelijke vormgevers, circusclowns - in plaats van 1x per jaar volgens een voor eens en altijd vastgelegd programma naar Keulen? Dat trekt toch meer leerlingen, dacht ik, dan een zekere mooidoenerij over kunst en cultuur als iets dat los staat van onze instinkten, onze begeerten, onze hartstocht: als iets "dat er bij komt" maar er "eigenlijk niet zoveel toe doet".

CN

NOTEN

1. Leerlingenorganisatie met gelijknamig periodiek, waar Cornets de Groot dit dagboek in publiceerde.
2. Cor Wester, leraar exacte vakken.
3. Afscheidstentoonstelling van directeur Edy de Wilde in het Stedelijk Museum van Amsterdam.

Post uit de Herenstraat ¹

R.A. Cornets de Groot

Lodewijk Makeblijde College

***Informatief Bulletin*, 16e jaargang, nr. 6, januari 1985**

CN/HQ Leiden, 150185

Beste Lucien, 2

Ken je *Koude rillingen over de rug van Charles Darwin*? Het is een boek van de metaboleicus J.H. van den Berg, dat de verrassende stelling bevat: 'Darwin is politiek'. Zijn leer is een spiegel voor communisten (de soort gaat boven de individu), liberalen (the struggle for life) en... nationaal-socialisten (Schwimme wer schwimmen kann, und wer zo schwach ist, gehe unter: Schiller). De 'Grünen' hebben Darwins naam in hun ideologie niet opgenomen, de hemel mag weten waarom niet en weet dit misschien ook.

Darwin maakte zich - nog altijd volgens Van den Berg, die er bewijsmateriaal voor levert - ongerust over de waarde van zijn evolutieleer, omdat hij er het ontstaan van het oog niet door verklaren kon. Dat betekent, dat niet alles langs lijnen van natuurwettigheid te verklaren is: dat er misschien een *ontwerp*, een 'Godsplan' aan de schepping ten grondslag ligt. Er is in ieder geval een gat in zijn leer, dat ideologieën schept: de ware missing link, als je het mij vraagt.

De hartstocht voor het natuurwettige, voor de zakelijke beschouwing, begint in de biologie ongeveer met Linnaeus. Hij geeft aan, wat de ware stijl is voor het schrijven van een fatsoenlijke flora: De grootte van een plant hoeft niet te worden vermeld. Evenmin de kleur van het blad. Werkwoorden dienen te worden vermeden, evenals ieder subjectivisme in het bijvoeglijk naamwoord. Linnaeus: de uitvinder van de telegramstijl!

Ik heb eens in literatuur van voor 1860, van voor de evolutieleer gesnuffeld, en licht daar een paar passages uit, die je curieus zult vinden.

In *Licht- en schaduwbeelden van Java* vertelt Junghuhn (1809-1864) van een strand, waarop schildpadden, die midden in de nacht worden belaagd door honden, die weer worden belaagd door een krokodil, die weer wordt belaagd door een tijger, de 'tiran der wildernis', die weer wordt belaagd door de mens: 'Ik legde het geweer aan, drukte en de knal van het schot weerklonk in de stille avond heinde en ver door het gebergte. De strijd der reuzenschildpadden, krokodillen, wilde honden en tijgers had voor ditmaal een einde'.

Het valt me in, dat de stijl van Linnaeus ook die is van de toneelschrijver in zijn aanwijzingen voor de regisseur. Het toneel hier is dat van het paradijs na de zondeval onder het wakend oog van de kroon der schepping (Die Krone der Schöpfung, der Mensch, das Schwein - zal Gottfried Benn later zeggen, maar dat was lang na Darwin: toen kon dat!). ³

Een innemend fragment dat de pre-darwiniaanse geest nog ademt, is dat van Kneppelhout in zijn bundel *In den vreemde* (1839):

Hij bevindt zich, zoals vaker, in Zwitserland, en laat zich verpletteren door de grootsheid van de natuur

'O, toen ik de grootheid der natuur met stomme aanbidding aanschouwde, en mijn opgetogen blik weiden liet over Zwitserland's wonderen, heb ik duizendwerf den mineraloog, den geoloog, den botanist, den natuuronderzoeker benijd, die door de zekerder wetenschap tot den Schepper geraken. Die grote navorschers wroeten in de ingewanden des aardrijks, kennen

deszelfs formatie en ontwikkeling en wat in deszelfs binnenste omgaat en leeft, en weten de diepste geheimen der bloemkelken; ik had niets dan mijne onkunde, en zoo ik de vleugelen durfde uitslaan, het waren wel die des gevoels; maar zal het gevoel zich waarachtig en met vrucht verheffen, zoo is het immers nodig dat het gedragen worde door den reinen atmosfeer der wetenschap'.

Aan dit soort fysico-theologieën maakte Darwin een eind. Jammer? Jammer: de atmosfeer der wetenschap verloor zijn reinheid.

Deze betreurenswaardige ontwikkeling maakt Buddingh' tot onderwerp van zijn gedicht

de eerste man op de maan

*nu ik hier ben - een week, een jaar, een dag -
uitgekeken op alles: stof, stof, stof - alleen oog
voor de blauwe ballon van de aarde,
die boven mij hangt, krioelend van levend leven,
denk ik, vreemd genoeg, weinig aan mijn vrouw,
maar zou telkens weer kunnen huilen
om die robot in denemarken,
die tegen de journalisten zei:
het lijkt me nog niet zo gek
een mens te mogen wezen*

Jammer dat ik je niet zag op de nieuwjaarsborrel. Maar we zien elkaar nog wel es een keer.

Hartelijks, je
CN

P.S.

Er is een nieuwe rage aan het woeden: het nieuwe noteren.

Je kunt tegenwoordig zakagenda's krijgen voor vrouwen, feministen, flikkers en literatuurfanaten. Dat komt natuurlijk, omdat de notities erin ook min of meer plantbeschrijvingen zijn van je afspraken.

De diepste geheimen der bloemkelken - daar kom je in een agenda niet achter. Tenzij het een schoolagenda is, van een meisje, uit de jaren 60, begin 70.

dag,

je Rudy

min of meer plantbeschrijvingen zijn van
De diepste geheimen der bloemkelken - da
achter. Tenzij het een schoolagenda is,
60, begin 70.

dag,

je Rudy

NOTEN

1. Deze verzameltitel voor de laatste bijdragen die Cornets de Groot voor het *I.B.* schreef - een referentie naar zijn adres Herenstraat 116 te Leiden - lijken een vingerwijzing voor zijn toenemende afstand tot de school en zijn aanstaande vertrek. ▲
2. Eerder, in de elfde jaargang, publiceerde Cornets de Groot een polemisch getoonzette [open brief](#) aan conrector Lucien Jonckers. ▲
3. Dit citaat staat als motto boven het essay [25/1](#) (uit *Striptease*), dat begint met een beschouwing over toneel. Zie ook [Een teken](#) uit de vijfde jaargang. ▲

Post uit de Herenstraat - Ontwerp voor een quizz ¹

R.A. Cornets de Groot

Lodewijk Makeblijde College

***Informatief Bulletin*, 16e jaargang, nr. 6, januari 1985**

CN/HQ Leiden, 170185

Op geraffineerde wijze - want niet tegen een korting van 10, 25 of 40, maar tegen een korting van 45% - heb ik mij in het bezit weten te stellen van *Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal*, 11e druk, 1984.

In tegenstelling met de tiende druk, die uit twee delen bestaat, is dit een uitgave in drieën: I: a/i, II: j/r en III: s/z.

Alle andere drukken, tot en met de 9e kwamen in één deel uit. De vooroorlogse drukken verschenen achtereenvolgens in 1864, 1872, 1884, 1898, 1914 en 1924, - gemiddeld met tussenpozen van tien jaar.

De naoorlogse verschenen met tussenpozen van 8½ jaar (1950, 1961, 1970, 1976, 1984), gemiddeld gerekend.

De magere jaren tussen 1924 en 1950 - 26 jaar oponthoud! - kunnen volgens mij niet alleen worden verklaard uit het internationale gedonderjaag, dat na 1933 begon. Dit zijn immers ook de jaren van Paul van Ostaijen en van E. du Perron, dus minstens tot 1940, en dat betekent, lexicografisch beschouwd, dat het de jaren van Kolléwijn zijn geweest '). Progressiviteit werkt wel eens retardierend, zoals Jan Romein aan de hand van zijn 'verspringingstheorie' heeft laten zien. De 7e druk kwam laat. Maar het moderne mocht er zijn. Er is veel Kolléwijn in de 7e en wij verlieten in het midden van de nieuwe eeuw voorgoed de vorige, conform de wet van Heinrich Heine, die zegt, dat alles in Holland vijftig jaar te laat komt.

Tragisch, vind ik, is, dat wie voor 1950 de dikke Van Dale wilde raadplegen, aangewezen was op de 6e druk. Die van 1924. In een, voor 1950 allang verouderde spelling: musch, veder, strottenhoofd. In 1953 kwam het groene boekje van de juiste spelling, waar niemand zich aan houdt: plastic i.p.v. plastic.

Lucebert, die volgens Jessurun d'Oliveira, veel in woordenboeken gesnuffeld heeft bij de vervaardiging van zijn gedichten, heeft werkelijk van deze *Van Dale* veel profijt getrokken. In zijn poëzie zou *Van Dale Lexicografie* bv eigenlijk een aanleiding moeten zien om tot een herdruk van deze 6e te besluiten. Het is duidelijk dat je het dichtwerk van de keizer der 5-tigers met behulp van de 11e niet alle eer geeft, die het toekomt. Er staat veel te veel in deze drie delen, dat in dat ene ontbreekt, en er staat veel te weinig in deze drie, dat in dat ene wèl is opgenomen. Zo bevat de 6e in totaal 2155 pagina's, tegen 3730 in de 11e, - een verschil van maar 1575 pagina's, hetgeen iets zegt over het opdikkend papier van deze druk.

Het laatste woord van 1924 is 'zymase', dat van 1984 een klanknabootsing: zzzz. Baas boven baas.

Ik heb voor de aardigheid het laatste woord van deel I (a/i) opgezocht: Izegrim (zie Iezegrim). En zo eindigt het ook in 1924.

De 11e heeft een woord dat met *iw* begint: iwriet: in '24 bestond Israël nog niet.

Naar 'iwosyg' heb ik vergeefs gezocht. Maar 'ivorig' staat in beide. 'ivorig, bn. op ivoor

gelijkend: *het hoofd met de hoge ivorige schedel*.

Iwosyg is een figuur uit Luceberts gedicht *hoop op iwosyg*, dat ik straks voor uw en mijn plezier zal citeren. Maar eerst even dit:

De 1e druk valt, wat de aanhef der onderdelen betreft, meteen met de deur in huis. Zo lees je op p. 1: 'A', waarna meteen de rij woordverklaringen volgt. In de 6e wordt dit eleganter aangepakt. Daar lees je: 'A, v. (-'s), 1. eerste letter van het alfabet...' etc.

Bij i vind je in de 6e: 'I, v. (-'s), 1. 9e letter van het alfabet', etc. Dat tellen van de letters! Heeft dat Lucebert op een idee gebracht?

$v + 1 = w$; $r + 1 = s$.

Als je in 'ivorig' dit tellen toepast, behoort er 'iwosig' uit te krijgen. Maar die uitgang 'ig' is onaangenaam. Zij suggereert een toonloze uitspraak van de klinker, als in 'verstandig' of 'hoekig'. En dat zelfde zou het geval zijn, wanneer je de i door een e zou vervangen, of door een u (:katterig, katterug). Dan moet je dus kiezen tussen a, o of y. Tweeklanken, eu, oe, au, ui, ei of aai (enz.), verstoren het systeem: we moeten één letter hebben. In *Van Dale* (6e) leveren de a en de o geen verrassingen op. Maar bij de y staat: '1. 25e letter van het alfabet (in Nederlandse woorden niet gebruikelijk)' en: '3. (rekenk. stelk.) de tweede onbekende grootheid': romantisch genoeg om aan y de voorkeur te geven.

Zoek ik het in mijn paranoia te ver?

Door verschuiving in het alfabet ontstaat uit de tekst:

je bent

zoals de lauwe nacht

zoals de wollen vacht

van schapen, etc.

een vreemde tekst als:

kf cfou

apbmt ef mbvxf obdiu

apbmt ef xbmifo wbdii

... (etc.) (zelf uitwerken!)

teksten, die te vinden zijn in Jan Hanlo, *gedichten* (1e druk, op resp. p. 16 en 94).

Je kunt op zijn hoogst zeggen, dat Hanlo formalistischer te werk gaat dan Lucebert, met zijn y.

En nu ik toch aan het citeren ben, dan hier het beloofde van Lucebert, uit de bundel *de amsterdamse school* (1952). Ik weet niet wanneer dit geschreven is. Ik heb wel aanwijzingen dat het met behulp van de 6e druk en niet met de 7e tot stand is gekomen:

hoop op iwosyg

daar zit de kleine iwosyg

een giftige walgvogel

in zijn fris gewassen doedelzak

4 is hij droevig en vrolijk

is hij dromend en wroetend

in zijn geliefkoosde bloemen

is hij wroetend of vrolijk

8 hij heeft een raaf gegeten

en een kwakende koptelefoon

*in een lammertjesleerboek
heeft hij gelezen*

*12 het is hem ernst als een rasp
die een gebogen mussenveertje bijvijlt
met zijn beide handen
denken zijn ogen en oren*

*16 over hoeveel jaren nadato nadaden
zal hij een onzelieveheersbaasje
een zindelijk sieraad zijn in de wereld?*

*nu nog zit hier iwosyg
20 met zijn spuitjes strottehoofd
hoog opgestoken uit
zijn nestharen stem en zegt:*

*tut tut (i.e.
24 welterusten)*

Zo, daar moet ik even over nadenken. Dan kan ik de volgende keer, wat beter voorbereid, voort.

') typerend: op p. 445 van de 6e druk vindt men onder 'dobberen': "*de spelling van dit woord is dobberend*, staat nog niet vast." Die onzekerheid zijn we in '84 kwijt.

CN

NOOT

1. Een [aangepaste versie](#) van deze artikelenreeks werd postuum gepubliceerd in Hans Groenewegen (red.), *Licht is de wind der duisternis*, Historische uitgeverij, 1999, p. 57-73. 🌱

Ik heb voor het gemak een bladzijde uit de zesde druk gefotocopieerd, de pagina 445, waarop het woord 'doedelzak' (regel 3 uit het gedicht) wordt verklaard. Op die bladzijde, een paar woorden boven 'doedelzak' vinden we 'dodo', waarvan gezegd wordt: 'walgvogel' en waar ook door verwezen wordt naar 'dodaars'. We vinden op 445 ook een woord als 'lammerstaart' (onder 'doddegras'), 'huttentut' (onder 'dodder') en begrippen als 'slaperig', 'sufferig'. Het is waar, dat al deze woorden ook in de elfde druk voorkomen, en met vaak dezelfde, woordelijk dezelfde, verklaring ('doedelzak', bijvoorbeeld).

Maar in de zesde vind je ze op klein bestek. De spelling 'dode' was in '24 immers fout: men spelde 'dode'. Tussen 'dodecaëder' en 'dodijnen' is in de zesde maar plaats voor één woord: *dodei*. In de elfde worden 'dodecaëder' en 'dodijnen' van elkaar gescheiden door een hele kolom woorden, beginnend met 'dode-'. De elfde druk zou ongetwijfeld tot een heel ander gedicht - vol zombies, bijvoorbeeld - hebben geïnspireerd, dan er nu voor ons ligt.

De verbanden die ik aan wil geven, kan iedereen met behulp van het gedicht en van pagina 445 natuurlijk zelf vinden, maar ik vind dit te leuk, om het aan anderen over te laten:

lammerstaart-lammertjesleerboek (regel 10);

onder 'lammertjes' vinden we in de zesde: lammertjesbaai (=wol) en lammertjespap;

huttentut - tut tut (regel 23);

en 'sufferig, slaperig': welterusten (regel 24);

'Tut', schrijft Van Dale, 1924, is: 'v. (plant.) eene der drie verscheidenheden van de gewone radijs, ook *Chineesch radijszaad*, *Spaansche tut* en *Spaansche dodder* geheeten'. Maar natuurlijk is 'tut tut' ook een soort van onomatopée, al komt dit in de druk van '24 niet voor, - een gevoelsuiting, een oproep er het zwijgen toe te doen, opwinding te vermijden, hetgeen als slot voor het gedicht heel passend lijkt, hoewel we niet weten, wie hier gesust wordt. De elfde noemt 'tut tut' wèl. Het is daar een tussenwerpsel. Maar Lucebert 'werpt' deze klank nergens 'tussen': het is een op zichzelf staande zin.

Komen er in dit gedicht ook woorden voor, die je in de zesde vergeefs zoekt? Ja.

Heel verrassend: 'welterusten' ontbreekt;

achterlijk: 'koptelefoon';

begrijpelijk: 'mussenveertje';

zoals vanzelf spreekt: 'lammertjesleerboek'. Dit is een nieuwvorming, evenals, wat de spelling betreft, 'nadato'. 'onzelieveheersbaasje' en 'nadaden' zijn neologismen, qua vorming niet ongelijk zij het veel minder intellectualistisch, aan 'iwoosyg'.

Het verband tussen 'nadato' en 'nadaden', in de tekst gelegd, wordt verstevigd door de zesde druk.

'Dato, bw. (koopmanst.) heden,' etcetera;

'na dato, na dien dag (..)';

'nadag, m. (-en), 3. (kooph.) respitdagen (..)'.

Lucebert is de uitvinder van het kubisme in de poëzie. Hij past er het zogenaamde 'mobiele oogpunt' in toe.

De kubist geeft niets om de centrale perspectief. Of liever: hij bestrijdt dit beginsel op heel goede, eenvoudige en uiterst menselijke gronden. Wanneer hij iets weergeeft, deinst hij er niet voor terug, het object of het model van verschillende oogpunten uit, af te beelden. Een model staat immers niet stil. En een schilder staat ook niet stil: hij zit niet op een statief: hij is geen camera. Zo kan hij het gezicht van zijn model weergeven zoals hij het kent: *en profile* en *en face* tegelijk.

In Luceberts poëzie zijn veel voorbeelden voorhanden van dit meerduidig zien. Erge ns vind je de regel:

'die tussen de dakens spartelt'.

Dat lijkt een drukfout, maar is het niet. Het is een beeld 'en face' en 'en profile':

.die tussen de daken spartelt

.die tussen de lakens spartelt

.die tussen de dekens spartelt.

De 'drukfout', de 'waarnemingsfout' (wanneer je ervan uit gaat dat alleen de centrale perspectief recht van kijken heeft) genereert deze betekenissen. Het aardige is, dat ze in het betreffende gedicht ook alle drie passen.

Terug naar 'nadato'.

Deze 'foute' spelling activeert de juiste: na dato. En dat activeert 'na daden'. Maar 'nadaden' activeert weer 'nadagen' en, eventueel, na dagen. Nadagen: respijtdagen. Maar ook: het laatste deel van iemands leven. De zin is barstensvol inhoud, wordt een symbool, de bundeling van bewuste, minder bewuste en zelfs onbewuste bedoelingen. Toekomst, daadkracht, handelingsbekwaamheid, toegeeflijkheid, ouderdom zijn zich direct opdringende begrippen om dit symbool te duiden. Wij kunnen de zin niet parafaseren. Men kan symbolen niet parafaseren. Een hart en een pijl: wie ziet er nog het mannelijke en vrouwelijke beginsel in? Is het raar, dat dit gedicht op deze plaats - regel 16/18 - middelpuntzoekend wordt, dat het ik-zoekend wordt, nu iwoyng een probleem voor het subject is geworden? De titel van het gedicht wordt hier het meest urgent, al bevrijdt de dichter zich met regel 19 van zijn zorg.

(slot volgt)

CN

Post uit de Herenstraat - Ontwerp voor een quizz III

R.A. Cornets de Groot

Lodewijk Makebljide College

Informatief Bulletin, 16e jaargang, nr. 8, mei 1985

CN/HQ 170185

Dit is een luidruchtig gedicht. Het doedelen, het rauwe en snijdende krassen van de raaf, het kwaken van de koptelefoon, het blaten uit het lammertjeleerboek, de bijkans ontstoken keel, rauw als een rasp, het vijlen van een gebogen veertje '), de bezweringsformule tut tut, die toch een hoop lawaai schijnt te onderdrukken: ze doen een taal vermoeden, die nog muziek is - een cacofonie, waarin aanvankelijk nog geen onderscheid is tussen 'ernst' en 'luim'.

Ernst! In de zesde druk vindt men onder punt 4:

genre van letterkundige voortbrengselen () waarbij niet op het grappige gewerkt wordt. Ernst en luim: den eersten prijs voor ernst bij een rederijkerswedstrijd.

Vergelijk zo'n uitdrukking eens met:

is hij droevig en vrolijk
is hij dromend en wroetend
in zijn geliefkoosde bloemen
is hij wroetend of vrolijk

Het tekent Lucebert dat hij 'poëtische' taal uit de weg gaat. Hij schrijft 'droevig' in plaats van het statige 'droef', dat 'door leed bedrukt, treurig, neerslachtig, mistroostig' betekent. Maar het betekent ook (zie zesde druk, onder punt 3 van 'droef'): ondeugend, stout.

Iwosyg is een zuigeling, misschien een kleuter. De woorden 'nestharen', 'spruit(jes)' en begrippen als 'zindelijk', het ingepakt zijn in een fris gewassen doedelzak, dat lammertjesleerboek en het kooswoord onzelieveheersbaasje duiden dat aan.

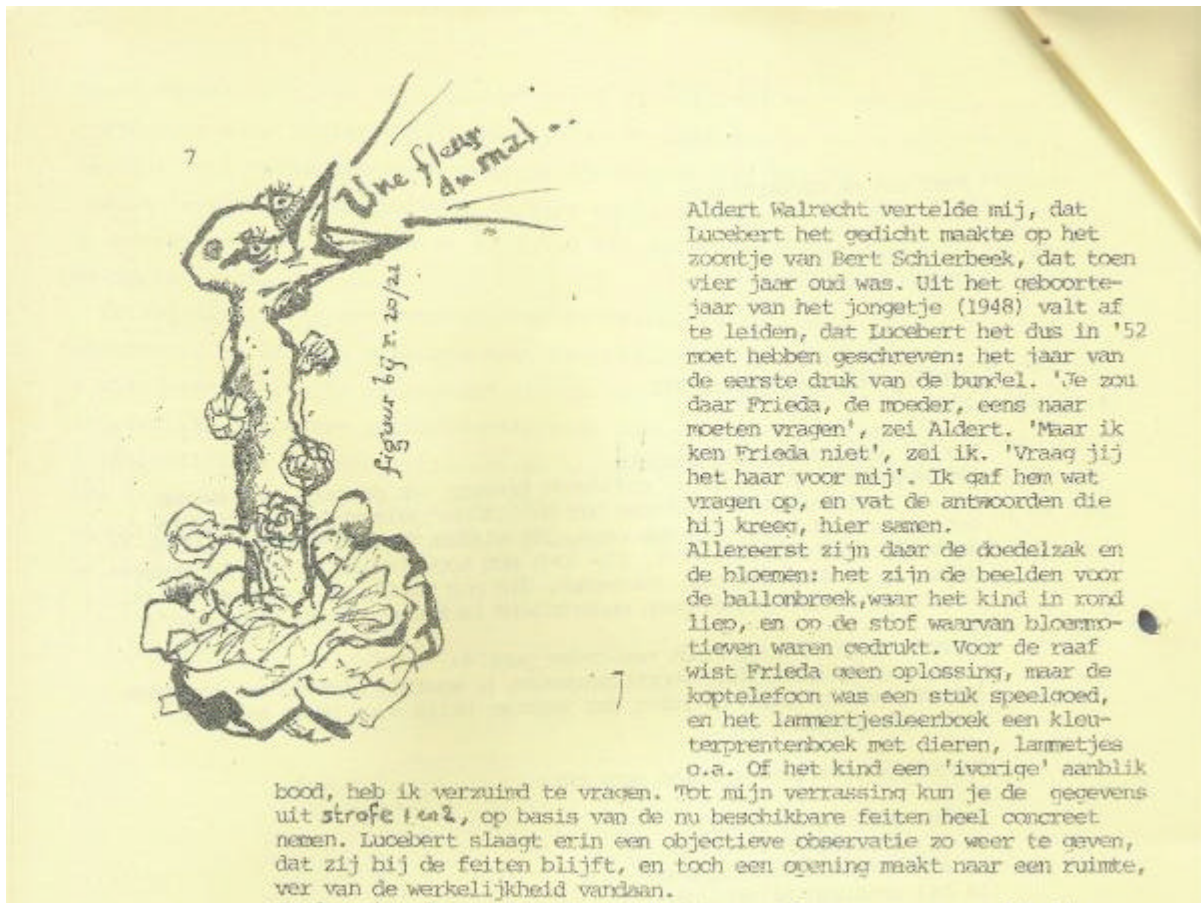
Ik heb 'nesthaar' opgezocht. In de zesde komt het alleen als zelfstandig naamwoord voor. Lucebert maakte er een bijvoeglijk naamwoord van.

Spruit, spruitjes: allebei zelfstandige naamwoorden: bij Lucebert krijgt 'spruitjes' de functie van een bijvoeglijk naamwoord.

'Spruit, 3. telg, kind, afstammeling: zijn jongste spruit (..) 7. trompetvormige bek van een gieter';

'Spruiten, (sproot, is gesproten), 2. afstammen: hij is gesproten uit een aanzienlijk geslacht.'

'Spruitjes, o. mv. spruitkool, v. (-en), de kleine kropjes, bestaande uit een kort stengeldeel, over welks top een groot aantal blaadjes dicht zijn samengevouwen, die 's winters of vroeg in het voorjaar ontspruiten uit den stengel der groene of bonte boerenkool.' Zodat spruit, 3 en 7 en spruitjes het volgende beeld opleveren, dat prachtig overeen komt met regel 20/21.

Aldert Walrecht vertelde mij, dat Lucebert het gedicht maakte op het zoontje van Bert Schierbeek, dat toen vier jaar oud was. Uit het geboortjaar van het jongetje (1948) valt af te leiden, dat Lucebert het dus in '52 moet hebben geschreven: het jaar van de eerste druk van de bundel. 'Je zou daar Frieda, de moeder, eens naar moeten vragen', zei Aldert. 'Maar ik ken Frieda niet', zei ik. 'Vraag jij het haar voor mij'. Ik gaf hem wat vragen op, en vat de antwoorden die hij kreeg, hier samen. Allereerst zijn daar de doedelzak en de bloemen: het zijn de beelden voor de ballonbreek, waar het kind in rond liep, en op de stof waarvan bloemmotieven waren gedrukt. Voor de raaf wist Frieda geen oplossing, maar de koptelefoon was een stuk speelgoed, en het lammertjesleerboek een kleuterprentenboek met dieren, lammetjes o.a. Of het kind een 'ivorige' aanblik

bod, heb ik verzuimd te vragen. Tot mijn verrassing kun je de gegevens uit strofe 1 en 2, op basis van de nu beschikbare feiten heel concreet nemen. Lucebert slaagt erin een objectieve observatie zo weer te geven, dat zij bij de feiten blijft, en toch een opening maakt naar een ruimte, ver van de werkelijkheid vandaan.

Aldert Walrecht vertelde mij, dat Lucebert het gedicht maakte op het zoontje van Bert Schierbeek, dat toen vier jaar oud was. Uit het geboortjaar van het jongetje (1948) valt af te leiden, dat Lucebert het dus in '52 moet hebben geschreven: het jaar van de eerste druk van de bundel. 'Je zou daar Frieda, de moeder, eens naar moeten vragen', zei Aldert. 'Maar ik ken Frieda niet', zei ik, 'vraag jij het haar voor mij'. Ik gaf hem wat vragen op, en vat de antwoorden die hij kreeg, hier samen.

Allereerst zijn daar de doedelzak en de bloemen: het zijn de beelden voor de ballonbreek, waar het kind in rond liep, en op de stof waarvan bloemmotieven waren gedrukt. Voor de raaf wist Frieda geen oplossing, maar de koptelefoon was een stuk speelgoed, en het lammertjesleerboek een kleuterprentenboek met dieren, lammetjes onder andere. Of het kind een 'ivorige' aanblik bod, heb ik verzuimd te vragen. Tot mijn verrassing kun je de gegevens uit strofe 1 en 2, op basis van de nu beschikbare feiten heel concreet nemen. Lucebert slaagt erin een objectieve observatie zo weer te geven, dat zij bij de feiten blijft, en toch een opening maakt naar een ruimte, ver van de werkelijkheid vandaan.

In de volgende strofen plaatst hij immers de waargenomen realiteit in een atmosfeer, die niet meer bepaald wordt door de eisen van de werkelijkheid, maar door andere, innerlijke zaken en behoeften. Wie van de realiteit afziet, ziet ook af van logica en innerlijke censuur, en gebruikt het woord in de zin van expressie. Hij maakt de buitenwereld tot iets onbeduidends.

Het is van belang vast te stellen, dat de gegevens van Frieda ons terugvoeren naar een verleden realiteit; maar het is van even groot, of groter belang, in te zien, dat die (voorbij) werkelijkheid *aanleiding* is tot de creatie van een eigen wereld, die zeer ver af staat van het toenmalige, en die eerder bepaald wordt door psychische impulsen, dan door fysische en logische wetten. Associaties, die zich dan aandienen, drukken een visie uit, en niet (de oplossing van) een of ander probleem. Zij stralen het eigen innerlijk leven uit, en zij doen dit met te groter kracht, naarmate de werkelijkheid meer en meer terugtreedt.

En natuurlijk wordt een gedicht op iwosyg dan een zelfportret. De experimentele dichtkunst is immers een tijdgenoot van dat jongetje, en de experimentele dichter, vol jazz en dada, zingt zoals hij gebekt is. Dat strottenhoofd met zijn nestharen stem is ook de stem van deze dichters. Hun taal borrelt niet op uit geest of ziel: het is op en top lichamelijke taal. 'Strottenhoofd', zegt Van Dale 1924, is: 'o. (ontl.) een uit kraakbeenderen, banden en spieren samengesteld lichaam boven in de luchtpijp, dat van binnen met slijmvlies overtrokken is, tot doorgang van de lucht naar de longen en als werktuig tot het vormen der stem dient; bij de vogels dient het onderste strottenhoofd tot stemvorming'. Kom daar es om, in de elfde druk!

Een dichtersportret dus. Bij alle lichamelijke bewegelijkheid en energie en bij al het martelend breinwerk (regel 16/18) ontbreekt hier het grote, bezielde, het retorische woord. Niet alleen is aan het switchen door het woordenboek heen af te lezen, dat Lucebert zijn onderwerp van alle kanten heeft aangepakt, het wordt ook duidelijk dat hij het dichterschap opvat als een dialoog met de materie, een gevecht met het woord als stof. Materie, die te rusten is gelegd in Van Dale en uit haar slaap wordt gewekt door de dichter: 'een gebogen mussenveertje'.

Geen grote woorden: bij het stoeien met het woord, het terugdringen van de realiteit, ontbreekt de traditionele derde: de Rede.

Een mussenveertje bijvijlen is een bescheidener werkje dan het bijvijlen van een ganzenveder. Maar het is vooral ook iets brutaler: het karwei waarvoor de dichter iwosyg plaatst, zit hem in het verschil tussen veer en veder.

Geeft Van Dale meer informatie over het 'dichterschappelijke'?

Bijvijlen: 'door vijlen een bepaalde vorm geven, iets afwerken'

vijlen: 'een gedicht bijvijlen, polijsten, minder stroef maken'

Giftig in de figuurlijke betekenissen: '*giftige dolksteken*, bijtende gezegden'

'*eene giftige tong*, eene lasterende, kwaadsprekende tong'.

Wij mogen ons afvragen, of die giftige walgvogel aan het eind van het gedicht wel zo'n aardig beestje is, als op het eerste gezicht lijkt: wie wordt hier tot rust gemaand, of hooghartig spottend weggewoven? En wordt luim tot ernst bijgevijsd?

') 'Veer, stuk staal of ander veerkrachtig metaal, dat na drukking zijn vorige stand herneemt', Van Dale, 1924.

CN

Post uit de Herenstraat - Nawoord bij Ontwerp etc.

R.A. Cornets de Groot

Lodewijk Makebljide College

Informatief Bulletin, 16e jaargang, nr. 8, mei 1985

CN/HQ 300185

Walrecht deed meer. Nadat hij van bovenstaande kennis had genomen, stuurde hij mij van Jacques Kruithof een artikel toe, *Daar komt de dappere dodo aan* (*Raam*, 56, juli/aug. 1969).

1

Het handelt over hetzelfde gedicht. Het komt tot conclusies - en hoe bevredigend is dit - die overeenstemmen met de mijne, al zijn er natuurlijk ook verschillen. 2

Kruithof ging niet uit van de zesde druk van Van Dale, maar van de achtste - die hij, ik krijg tenminste die indruk, niet heel intensief gebruikte. Zijn vondst 'walgvogel = dodo (lat. didus ineptus)' deed hij buiten Van Dale om.

De betekenis van 'ineptus' voert hem dan vanzelf tot de oppositie 'burgerman/kunstenaar', en die weer tot de opvatting dat het gedicht 'programmatisch' zou kunnen zijn, en dus over het dichten en de dichter zou moeten gaan. Terwijl mijn oppositie 'mussenveertje/ganzenveder' veeleer herinnert aan de polemiek tussen traditionele en experimentele dichters, die in '52 nog volop aan de gang was. Het gaat mijns inziens ook om de strijd tussen 'oude' en 'nieuwe' poëzie, en niet om ergernis over het snobisme of het wanbegrip van de burgerman. Met diens onbeduidende mentaliteit houdt Lucebert zich niet bezig. Maar van meer belang is natuurlijk de overeenkomst tussen de twee interpretaties: het gedicht is in ieder geval een dubbelportret. Iwosyg is ook de experimentele dichter, en die dichter is volgens Kruithof een poète maudit, en volgens mij een fleur du mal, en dat is praktisch hetzelfde.

In veel van Luceberts tekeningen kun je aflezen, hoe ze ontstaan zijn: uit een vlek, een lijn, een verzameling spatjes inkt. Het toeval lijkt te beheersen te zijn bij deze manier van tekenen: 'vieze vlek die best een net gezicht kan zijn'... Het toeval is uit te buiten. Het aardige van dit gedicht (en van andere) is, dat je, met Van Dale onder het oog, het gevoel hebt, aanwezig te zijn bij het dichten. Getuige te zijn van het hoe van het ontstaan, van het 'toeval' dat de dichter het woordenboek op pagina 445 voor zich had bij het schrijven, - wie weet om er het woord 'doddig' in op te zoeken, en gevoelig af te straffen.

Toch moet je in de reeks 'doedelzak / walgvogel / tut ' / lammer- / en (uit 'sufferig, slaperig' bij 'dodderig') welterusten // geen buitenisigheden zoeken. De reeks heeft voor deze dichter dezelfde functie als een reeks rijmwoorden heeft voor een ander. Lucebert gebruikt Van Dale anders dan wij. Wij zoeken er een woord in op, dat we niet kennen, of niet goed kennen. Hij gebruikt het zoals de negentiende-eeuwse poëet zijn Witsen Geysbeek gebruikte '). En zoals het rijm de traditionele dichter soms dwingen kon, een bepaalde opzet tijdelijk of voorgoed te verlaten, zo dwingt Luceberts manier van doen hem ertoe principieel te vertrouwen, niet op zijn verstand of wil, maar op de dynamiek van het psychische, dat de bewuste controle op vorm, inhoud en richting der woorden uitschakelt, en toelaat dat de woorden zich vormen zoals, en stromen, waarheen ze willen.

Een woordenstroom als:

*die een gebogen mussenveertje bijvijlt
met zijn beide handen
denken zijn ogen en oren*

zou door interpunctie grondig worden bedorven; woordvormingen als 'nadato nadaden' zouden door controle op vorm en inhoud nooit tot een niet te parafaseren symbool kunnen uitgroeien.

Het geweld deze woorden aangedaan, heeft niets met verstandelijk overleg of met het bezielde en geestvolle woord van doen, maar alles met lichamelijke taal, met orale lustgevoelens: het voelen van het woord met, in, op, tegen de lippen, tanden, tong, verhemelte, keel en wangspieren - èn oor! Met het slikken van een raaf, een kwakende koptelefoon, het uitbraken van rijm en alliteratie zonder zin, het plezier van de spontane articulatie. Niet de fysische werkelijkheid en niet de dichterlijke hoogdravendheid (d.i. het verlangen naar een verzonnen wereld) maar déze behoeften bepalen de inhoud, van wat de dichter heeft gezegd. Daar hoeft je geen psychiater voor te zijn.

De raadselachtigheid van Luceberts woorden heeft niets van de freudiaanse vergissing, waaruit, naar men zegt, heel wat af te leiden valt. Hier is sprake van een taalgrap, waardoor de dichter, buiten het onbewuste om, vat op zich geeft.

Er is, geloof ik - Kouwenaar zei dat eens, maar kwam er in het boekje *Vijf 5-tigers* een beetje op terug - sprake van een andere mentaliteit sinds 50.

Een mentaliteit die het irrationele zijn rechten hergeeft, omdat de rede de impuls allerlei vervelende belemmeringen in de weg legt. Waarmee natuurlijk niet gezegd is, dat het impulsieve dáárom antirationeel is. Intelligentie - en dat kun je bij Lucebert toch duidelijk zien - is zelf een impuls. Intelligentie en rationaliteit staan alleen dan tegenover elkaar, wanneer de laatste als doel van haar werkzaamheid niet het menselijk heil beoogt, maar theorievorming.

Intelligentie werkt in een concrete, dubbelzinnige - de rede in een verzonnen, altijd éénduidige wereld: in een laboratorium waarin theoretiseren de enige praktijk is, en waar wanordelijk, eigenzinnig en associatief denken uit den boze is. Waar de opvatting opgeld doet, dat het dier in ons de belichaming is van onze primitiefste impulsen, van onze verdorvenste fantasieën, van onze slechtste, agressiefste, meest immorele kanten. Maar gezonde mensen treffen, wanneer zij bij hun innerlijk te rade gaan, geen slangen, tijgers of gieren aan, maar wonderlijke wezens als iwosyg - niet ongelijk, naar hun innerlijk, aan echte mensen: aardig of onaardig, al naar gelang.

'Giftige walgvogel' is natuurlijk pure ironie en betekent 'grappig troeteldier'. De dichter is de psychiaters en moraaltheologen, die nog in het pre-darwiniaanse Id van Freud geloven een stapje voor. De veelvraat is er om anderen te behagen en gelukkig te maken, schaamteloos, spontaan.

Lichamelijke taal houdt immers ook in, dat je geniet van eten en drinken, dat je je niet schaamt voor menselijke zwakheden, voor menselijke verrichtingen of lichamelijke processen die tevens natuurverschijnselen zijn. [3](#) Schaamte is er bij Lucebert en de zijnen eigenlijk alleen als het gaat om maatschappelijke of persoonlijke tekortkomingen, die voor verbetering vatbaar zijn: als het gaat om verschillen tussen werkelijkheid en wenselijkheid.

Ik denk, dat de nieuwe poëzie wel degelijk, zoals Kouwenaar zei, met een 'andere' mentaliteit van doen heeft. De opvatting dat je aan cultuur doet, wanneer je met een glas cognac voor het open haardvuur bent gezeten, liep er een doodklap aan op. Hoe typeerde Elburg ook weer de strijd tussen traditie en experiment?

'Het is de opstand van mulo-jongens tegen het gymnasium'. Van jongens die niet aan de oppervlakte tot iets toonbaars zijn bijgeschaafd, maar die gewoon oog hebben voor het armetierige en grauwe, maar toch zo intens mooie leven.

) P.G. Witsen Geysbeek (1774-1833), *Nederduitsch rijmwoordenboek*.

CN

NOTEN

1. Herdrukt in: Jacques Kruithof, *Vingeroefeningen*, 's-Gravenhage 1981, p. 81-96. ▲
2. Cornets de Groot had geen hoge dunk van Jacques Kruithof: zie dit [Naschrift](#) bij een artikel in *Raam* uit 1968 en deze [kritiek](#) uit *Intieme optiek* (1973). ▲
3. Vergelijk: 'Alle menselijke verrichtingen, die tevens natuurverschijnselen zijn, zijn onderwerp van "lichamelijke taal"'. [Het milieu van de meesterkraker](#), *Met de gnostische lamp*, p. 85. ▲